

Зависимост към ПАВ - терминология и видове

Увод

Проблемът с разпространението и употребата на психоактивни вещества в страната придоби застрашителни мащаби и засегна повечето социални групи в цялата страна. Според официалната статистика има ясно изразена тенденция към драстично нарастване на броя на зависимите. Никой не би могъл да каже точните цифри на хората, употребяващи психоактивни вещества. Тези цифри винаги са приблизителни.

Сложността на проблема определено затруднява установяването на действителния брой на употребяващите някаква дрога. Наркоманиите се превръщат в заплаха за здравето и сигурността на цялото общество. Главната опасност от наркоманиите е не само сериозната заплаха за живота и здравето на лицата, употребяващи наркотици, но и последващата деградация на значителна част от тези хора, която настъпва според специалистите 10-20 пъти по-бързо отколкото при алкохолната зависимост. Като правило, наркоманите престават да се интересуват и напускат училището или работата си. Постепенно отслабват или прекъсват социалните контакти с други хора, освен в зависимата общност, възникват усложнения и проблеми в семейството, вниманието се насочва изключително към собствената личност и снабдяването с поредната доза. Тези хора се превръщат в проблем за обществото, причинявайки му огромен морален и материален ущърб.

Нарастват лавинообразно и престъпленията, отнасящи се към осигуряването на наркоманите с наркотични вещества: незаконно придобиване, съхраняване, транспортиране или пласиране.

Ето защо, темата, свързана с изследване на различни аспекти на зависимостта от психоактивни вещества е актуална. В разработката ще се направи обзор на същността на понятийния апарат, свързан с материята, както и на различни други актуални въпроси от сферата.

1. Понятиен апарат

Терминът “дрога” има твърде разностранна употреба. В широкия му смисъл той означава някаква субстанция, с която в медицината се предотвратяват или лекуват болести. В обичайната употреба обаче с “дрога” се означава някаква психоактивна субстанция, притежаваща потенциал за развитие на злоупотреба и зависимост.

Под психоактивна субстанция се разбира природно дадено или синтетично получено вещество, което може да повлиява психичния живот на човека. В този смисъл кофеинът, тютюнът и алкохолът също могат да се нарекат дроги. Термините “наркотици” и “дроги” се припокриват до голяма степен. Обикновено, под наркотици се разбират т. нар. нелегални (т. е. неразрешени от закона) дроги. Под легални (разрешени от закона) дроги се разбират някои медикаменти в медицината или субстанции, употребявани в бита или производството, към които при неправилна употреба може да се развие злоупотреба и/или зависимост. Алкохолът, тютюнът и кофеинът са също легални дроги.

Развитието на терминологията и дефинициите намери отражение в X-та Ревизия на международната класификация на болестите (МКБ-Х) в раздела “Психични и поведенчески разстройства, дължащи се на употреба на психоактивни вещества” (...). Терминът “вредна употреба” замени термина “злоупотреба”. Под вредна употреба се разбира “начин на употреба, който уврежда здравето. Увредата може да бъде телесна (например хепатит след венозно приложение на психоактивни вещества) или психична (например епизоди на депресия в резултат на тежко пиене)”. Терминът “вредна употреба” изисква по-внимателно прецизиране на доказателствения материал от “злоупотребата”.

Според МКБ-Х сигурна диагноза за зависимост може да се постави само ако най-малко три от следните показателя са били заедно налице по някое време през последните 12 месеца:

- Силно желание или чувство на вътрешна принуда да се приемат психоактивни вещества;

- Затруднен контрол върху приема на психоактивното вещество по отношение началото, края или нивото на употребата;
- Физиологично състояние на абстиненция при прекъсване или намаляване употребата на веществото, което се проявява с типичния за веществото абстинентен синдром или употребата на същото (или сродно) вещество с цел облекчаване или премахване на абстинентните симптоми;
- Данни за повишен толеранс, което означава нужда от по-високи дози за постигане на ефект, който първично се е постигал с по-ниски дози. Дозите могат постепенно да нараснат до такива равнища, че биха били смъртоносни за непривикнал човек;
- Прогресивно отпадане на алтернативни удоволствия или интереси поради употребата на психоактивното вещество. Изразходва се много време за дейности, необходими за набавяне на веществото, за приемането му или за възстановяване на ефекта му;
- Продължаване на употребата въпреки наличието на очевидни вредни последици като чернодробно увреждане от прекомерно пиене, депресии поради употребата на психоактивни вещества и т. н.

Абстиненцията представлява група от симптоми, които се появяват след спиране или намаляване на приема на веществото, употребявано редовно и обикновено за дълъг период от време и/или във високи дози. Абстиненцията има начало и край, като нейните симптоми и тяхната тежест зависят от типа на приеманото вещество и от дозата, достигната непосредствено преди спирането. Абстиненцията е важен белег за това, че функционирането на организма вече е зависимо от присъствието на веществото в обмяната на веществата и симптомите на абстиненцията сигнализират за неговото отсъствие.

С термина интоксикация се означава състоянието, което настъпва непосредствено след приемане на психоактивната субстанция. В състояние на интоксикация настъпват поведенчески, психологични и психофизиологични промени, които са преходни и

обратими. Една част от ефектите на интоксикацията са желани и търсени от приемащия дрогата (например приятна релаксация, унесеност, потискане на стресогенни преживявания, премахване на болкови усещания, промени във възприятията, засилване на енергията и др.), а друга част са неприятни и нежелани (гадене, повръщане, световъртеж, засилване на страховете, затруднено дишане, кома). Ефектите на интоксикацията зависят от вида на приеманата субстанция и от нейната доза. Много вещества причиняват различни по вид ефекти при различни дози. Например, алкохолът в ниски дози може да има стимулиращ ефект, с увеличаване на дозата може да доведе до възбуда, а при много високи дози може да има силно потискащ, седативен ефект. Ефектът на някои вещества като канабис и халюциногени може да бъде непредсказуем - вместо търсения може да настъпи друг, нежелан ефект.

При употребата на психоактивни вещества могат да настъпят психози и паметови разстройства. Те могат да настъпят по време на интоксикацията или абстиненцията. Изразяват се в халюцинации, нелюдности (най-често за преследване), страхове или екстаз, загуба на ориентация, двигателна възбуда или ступор (пълно обездвижване), загуба на памет за близки и/или далечни събития, измислени спомени и др. Понякога по време на абстиненцията се появяват и епилептични припадъци.

Понятието наркотик е доста неуточнено понятие, безкрайно разтегливо, което се употребява за назоваване на няколко различни неща:

- опиат;

- всяко вещество, предизвикващо зависимост;

- всяко психоактивно вещество (ПАВ), забранено от закона;

- всяко ПАВ, приемано просто, за да бъде изпитано въздействието му.

Психоактивни вещества (ПАВ) са различни химически вещества, които след като

попаднат в организма по различни начини предизвикват промени в настроението, равнището на възприятията и/или други мозъчни функции, чрез директно въздействие върху определени мозъчни структури.

Зависимост от ПАВ се определя като вид болест, предизвикана от взаимодействието между ПАВ и организма, изразяваща се най-общо с непреодолимо желание за дрога. Може да се приеме за синоним на "наркомания".

Психическа зависимост е зависимост, при която липсата на желаното вещество не води до болестни промени, а само до психически дискомфорт, който обаче може да бъде изключително силен.

Физическа зависимост е зависимост, при която липсата на желаното вещество води до болестни симптоми, свидетелстващи за разстройство на целия организъм; тя е винаги съпроводена от психическа зависимост.

Толеранс е една от основните прояви на зависимостта от дроги. Изразява се с постепенно повишаване на поносимостта на организма към наркотичното вещество, което принуждава наркоманите непрекъснато да увеличават дозата, за да постигнат желанния ефект.

Други понятия, свързани с материята могат да се обобщят както следва:

- Токсичност: свойството на дадено вещество да предизвиква патологични промени в организма; в тесен смисъл това е степента на отровност, която се измерва с леталната (смъртната) доза LD-50.
- Летална доза: LD-50; дозата, която предизвиква смъртта на 50% от опитните животни (или хора).

- Канцерогенен ефект: ефект на някои вещества -канцерогени, чието приемане води до повишаване на вероятността за развитие на ракови заболявания.
- Свръхчувствителност: повишена чувствителност към токсичните ефекти на дадено вещество, която се наблюдава у някои хора; може да доведе до изпадане в шок или смърт.
- Странични ефекти: физически или психични ефекти на дадено вещество, които придружават желаните ефекти, но общо взето са неприятни и могат да бъдат опасни.
- Тахифилаксия: бързо възникващ и бързо изчезващ толеранс, например към кокаина.
- Тератогенен ефект: вредно влияние на някои вещества (тератогени) върху развитието на човешкия зародиш; поради този ефект съществуват силни ограничения за средствата, които е допустимо да се взимат от бременни. Например: никотин, алкохол, кокаин, хероин и др.

2. Основни фактори, предизвикващи зависимост към ПАВ

Изясняването на причините за зависимостите е сложно, твърде рисковано занимание и съдържа голяма доза условност. И все пак, бихме могли да ги систематизираме в три групи:

- Първата група причини са свързани със социално-културното влияние или социалните проблеми;
- Втората група причини са свързани с особености в характера на зависимия;

- Третата група причини са свързани с психически и физически разстройства на личността.

Една от психологическите, субективни причини за зависимости е неудовлетворението от живота във връзка с най-различни обстоятелства: лични проблеми и трудности, недостатъци в социалната и културна среда, социална несправедливост, неустроен бит и др.

Психически разстройства и соматични заболявания, които изискват приемането на "успокоителни" или намаляващи болката лекарства също водят до възникване на лекарствена зависимост, превръщайки лицето, страдащо от някакво заболяване в зависим индивид.

Значение имат и особеностите на отделния човек, преди всичко демографски и възрастови. Най-уязвими са децата и младежите.

Сред мотивите, свързани с приемането или пристрастяването към ПАВ най-често е бягство от нещо угнетяващо и неприятно, стремеж за принадлежност към определена група, начин да бъдат приети в групата или приятелския кръг, желание за принадлежност към определена субкултура, израз на независимост, понякога и на враждебност по отношение на околните, любопитство към "ефекта" от наркотичното вещество, стремеж да се изпита удоволствие от нещо ново, вълнуващо или криещо опасност, и пр. Естествено, тези мотиви не водят непременно към зависимост, но те често стават конкретна причина за интерес към наркотиците.

Факторите, които оказват влияние за избора на младите хора да започнат употреба на ПАВ, са многобройни, променливи и твърде често взаимно зависими. Те могат да се обединят в няколко големи групи - социални, културни, психологични, биологични и демографски - и включват следните по-конкретни измерения:

- познание и предишен опит с алкохол;

- по-различни схващания за здравословен начин на живот;
- личностна и психологична предиспозиция (например “стратегии за справяне” или “търсене на усещания”);
- мотивация да пие или да се въздържа;
- хедонизъм (стремеж към удоволствие);
- самолечение;
- пол;
- религия;
- ниво на любопитство, отчуждение или отегчение;
- натиск от връстници и/или употреба от връстници;
- родителска употреба и отношение към алкохола;
- взаимоотношения с родителите;
- употреба от братя/сестри;

- въздействие от страна на масмедииите;
- семейно социално-икономическо състояние;
- чести посещения на дискотеки и други места за развлечения;
- джобни пари или специално разрешени за целта пари;
- цена и достъпност на алкохола;
- начин на възприемане на възрастовите норми, както и социалните и културните норми;

други исторически, културни, политически и икономически фактори, които са важни за страната и за съответния регион.

3. Видове ПАВ и начини на действие

Употребата на психоактивните вещества е стара колкото и човечеството.

Психоактивните растения (най-вече [халюциногените](#)) са били издигани в религиозен [култ](#)

от почти всички древни цивилизации съществували на земята. Има научни теории, които сочат, че произхода на

[религиите](#)

е свързан пряко с тези растения. Други психоактивни вещества са използвани и с лечебни цели, за проникване в съзнанието на болни хора с цел лекуване (

[Салвия дивинорум](#)

). В групови ритуали, употребата им е целяла постигане на колективен транс (между

шамани или други "посветени" в тайните) който помагал за решаване на проблеми свързани с общността или [племето](#)

.

Интересът на западния свят към психоактивните вещества нараства значително през [20 век](#)

. Това става след откриването на

[халюциногена](#)

[ЛСД](#)

(

[1938](#)

г) и появата му на улицата през 60-те години. Много от почти забравените екзотични психоактивни растения и съставки стават широко достъпни. Изолират се много отдавна познати вещества, създават се нови. За тяхната известност допринасят културните течения на 20 век:

[културата](#)

на

[хипитата](#)

,

[психеделичната музика](#)

, по-късно и

[електронната музика](#)

.

Основни видове ПАВ могат да се систематизират както следва:

- [Невролептици](#) (антипсихотици)

- [Депресанти](#)

- [Стимуланти](#)

- [Халюциногени](#)

Психоактивните вещества действат на химичните процеси в [мозъка](#) . Всяко вещество има специфично действие върху един или повече

[невротрансмитери](#)

и

[рецептори](#)

. Тези, които повишават

[синтеза](#)

и активността на определен невротрансмитер се наричат

[агонисти](#)

, обратно, които ги намаляват

[антагонисти](#)

. Вторите действат също така, като блокират рецепторите на

[неврона](#)

и не позволяват на вече отделените невротрансмитери да се свържат с него.

Употребата на психоактивни вещества може да промени структурата и функциите на [невроните](#)

, когато нервната система се опитва да възстанови баланса на невротрансмитерите в нервните клетки повлияни от

[субстанциите](#)

. Употребата на антагонисти за определен невротрансмитер, може да увеличи броя на рецепторите отговорни за него. Те стават и по чувствителни. Обратно, количеството на рецепторите и чувствителността могат да бъдат и намалени. Тогава става въпрос за

[толеранс](#)

. Свърхчувствителността и толеранса обикновено се създават при многократна употреба на дрогите, но е възможно появата им и след единичен случай на употреба. Смята се, че тези процеси са в основата на пристрастяването.

Някои психоактивни вещества ([хероин](#) , [морфин](#) , [кокаин](#) , [алкохол](#) , [никотин](#) и др.) са известни със силната зависимост, която предизвикват. Тя бива психическа (при която човек изпитва нужда от дрогата за да се чувства по-добре) и физическа (при която дрогата се взема по принуда, за да се избегне

[абстиненцията](#)

, която е болезнена). Не всички вещества са с пристрастяващ ефект, но тези които директно действат на рецепторите за

[допамин](#)

и регулират неговото количество са най-подходящите кандидати за тази категория.

Други вещества, като психеделиците (

[халюциногени](#)

), например стимулират производството на допамин индиректно и вероятността към тях

да се развие психическа зависимост е нищожна. Те имат влияние върху [серотонина](#) в мозъка.

Много психоактивни вещества са стриктно контролирани от закона и са забранени за производство, търговия и притежание. В много държави обаче, съществуват обществени движения насочени против криминализиранто на "леките наркотици". В тази категория най-често влизат [марихуана](#) , [хашиш](#) , " [магически гъби](#) " и др. [халюциногени](#) . Защитниците на този вид психоактивни вещества смятат, че със забраната на "леките наркотици" се ограничава и правото на личната свобода и избор. Други аргументи са, че според редица научни изследвания, "легалните наркотици" ([алкохол](#) и [тютюн](#)) причиняват много по значителни вреди и тежка зависимост от "леките дроги" и [халюциногените](#) и средствата за борба с техните отрицателни ефекти са по-големи.

Заклучение

Психоактивните вещества (наречени още психотропни вещества) са химически [субстанции](#) въздействащи главно на [централната нервна система](#) . Те създават временни изменения на възприятията, настроението, [съзнанието](#) и [поведението](#) .

Освен в [медицината](#) и [фармацевтиката](#) , за лечение на психически заболявания и с терапевтични цели, тези вещества се употребяват, като [ентеогени](#) , които предизвикват изменени състояния на съзнанието с духовни и спиритуални цели, като средства за изследване на [психиката](#) и не на последно място за удоволствие.

Поради злоупотребата с психоактивните вещества, голяма част от тях са забранени за ползване без лекарско предписание, някои от тях са обявени за нелегални.

Най-често срещаните фактори, свързани с експериментиране с дроги, са любопитството, достъпността и употребата от връстници. Непрекъснатата употреба на дроги (а не просто експериментирането) се свързва най-много с достъпността и цената на дрогите, както и с употребата от връстниците. Социалните и психологически неблагоприятности като безработица, разрушаване на семейството и други стресогенни жизнени събития се свързват с тежката и увреждаща употреба на дроги.

За много млади хора и неопитни потребители на ПАВ тяхното вземане е твърде вълнуващо преживяване. Независимо дали те искат да се усещат повече социално свързани, енергични или релаксирани, или искат да потиснат неприятни усещания и преживявания, младите хора откриват в употребата на дроги все по-атрактивно и достъпно занятие.

Непосредствените фактори от интоксикацията са различни за една или друга дрога. Употребата на канабис може да доведе до временна и краткотрайна загуба на памет или летаргия; употребата на ребата на амфетамини и LSD - сърцебиене и увеличаване на кръвното налягане; употребата на LSD - халюцинации; употребата на седативи и бензодиазепини може да влоши двигателната координация; употребата на инхаланти и опиати (хероин) - да забави дишането. Всички тези ефекти повишават риска от сериозни инциденти. Макар и рядко, може да настъпи смърт още при първото опитване на дрога или при поредна употреба на нормална доза хероин или екстази.

Ефектите от дълговременната употреба са твърде разнообразни. Те се определят от вида на дрогата, начина и честотата на употребата, наличието на зависимост и генетичната predisпозиция. Дълговременната и честа употреба на която и да е от неразрешените дроги е сигурна причина за постоянното увреждане на телесното и душевното здраве. Съществува реален риск от преждевременна смърт по различни причини като отравяне, свръхдоза, примеси към дрогата и т.н. Тези, които си инжектират дроги, имат повишен риск от развиване на абсцеси, сепсис и гангрена, а ако разменят с други като тях иглите и спринцовките, имат висок риск от заразяване с HIV и хепатити.

